

Պատմուածքը գրուած է այն կոկ, վարժ և փոքր ինչ դժգոյն ոճով, որ յատուկ է Վ. Նեմիրովիչ-Դանչենկօին:

Թարգմանութիւնը անյաջող է: Պատահում են այսպիսի դարձուածքներ. «վերմակի ծայրերը գլորել», «մաքուր ճշմարտութիւն եմ ասում», «մի աղամարդ զինուորական խմորից» և այլն:

Տ. Յ.

Լ. Ն. Տոլստոյ. «ԱՍՏՈՒՆՈՒՆ, ԹԷ ՄԱՄՈՆԱՅԻՆ». Թարգմ. Մամբրէ վարդապետ. 22 եր. գ. 2 կտպ. Վաղարշապատ, 1903.

Լև Տոլստոյի այս գրքոյկի մասին մենք արդէն խօսել ենք «Մուրճի» այս տարուայ № 3 գրքում պ. Յով. Ստեփանեանի Թարգմանութեան առթիւ: Մամբրէ վարդապետի Թարգմանութիւնն անպայման աւելի յաջող է:

Տ. Յ.

Theodor Herzl: „ALTNEÜLAND“, Roman, Leipzig, 1902.—Թէոդոր Հերցլ. «Հին-Նոյր երկիր», վեպ. Լայպցիգ, 1902.

Վերոյիշեալ վիպական աշխատութիւնը, որ գերմանական մամուլի կողմից լուրջ ուշադրութեան արժանացաւ, պատկանում է յայտնի դոկտ. Թ. Հերցլին, որի անուան հետ կապում է մի ամբողջ շարժումն իր ծրագրով հանդերձ: Այդ շարժումն է սիոնիզմը, որի մասին յաճախ գրուել է «Մուրճ»-ում:

Թ. Հերցլի առաջին նշանաւոր աշխատութիւնը, որ լոյս տեսաւ 1896 թ., կրում էր „Der Judenstat“ (Հրէական տէրութիւնը) վերնագիրը: Այդ աշխատութեամբ հեղինակը քարոզում էր այն գաղափարը, որ հրէաներն իբրև մի պատմական ազգ՝ արժանի են իրանց սեպհական հայրենիքն ու անկախ տէրութիւնն ունենալու: Այդ աշխատութեամբ հեղինակն ահագին շանակութիւն ստացաւ սիոնիստական շարժման վերաբերմամբ, որովհետև նա դրանով արտայայտեց այդ շարժման նպատակն ընդհանրապէս և մասնաւորապէս սիոնիստների գլխաւոր ցանկութիւնն ու յոյսերը: «Եթէ նորին վեհափառութիւն սուրբանք մեզ տայ Պաղեստինը, այն ժամանակ մենք դրա փոխարէն խոստումով կը պարտաւորուենք Տաճկաստանի քայքայուած ֆինանսները կանոնաւորելը»: Եւ այն թէ ինչ անհնարին բան էր երազում այն ժամանակ սիոնիզմի պարագլուխ Հերցլը, կարծե-



լով որ սուլթանը այնքան միամիտ կը լինի, որ կը համաձայնուի իր ֆինանսների կարգաւորութեան համար Պաղեստինի պէս մի ընդարձակ ու հարուստ երկիր ընծայելու հրէաներին: Թէկուզ այդ ցանկութիւնը իրականութեան տեսակէտից մի ուսուցիչ էր, բայց դուրս, Հերցլի կարծիքով անհնարին չէր, որովհետեւ «երազը իրականութիւնից այնքան էլ հեռու չէ, ինչպէս ոմանք կարծում են», չեչտում է նա իր «Հին-Նոր Երկիր» վերնագրով ուսուցիչական վէպի մէջ, ստեղծելով Պաղեստինի հրէաների համար մի իդէալական և օրինակելի տէրութիւն, որի մանրամասն նկարագրութիւնը կազմում է նրա վերոյիշեալ վէպի բովանդակութիւնը: Ծանօթանալով համառօտ կերպով այդ վէպի բովանդակութեան հետ:

«Հին-Նոր Երկիր» վերնագրով վէպի մէջ սիրնիստ հեղինակը նկարագրել է հրէաների ապագայ ցանկալի հայրենիքը և տէրութիւնը վերին աստիճանի վարդապոյն յոյսերով ու յատկութիւններով: Աշխարհիս երեսին ցրուած բոլոր հրէաներն արգէն դաղթել են իրանց պապերի հին, իսկ այժմ նոր երկիր Պաղեստինը, որտեղ նորից կաթ ու մեղր է հոսում, և իսկոյն հաշտուել են ազգային գաղափարի հետ: Հերցլի նոր վէպը մեզ տանում է քսան տարի առաջ, այն է մինչև 1923 թ., և այդ կարճ ժամանակամիջոցում Պաղեստինում կամ Հին-Նոր Երկրում մի ամենազարմանալի հրաշք է պատահել, որի չնորհիւ վերոյիշեալ երկիրն ամբողջապէս կերպարանափոխուել է: Պաղեստինում վերահաստատուել է հրէաների տիրապետութիւնը սուլթանի գերիշխանութեան տակ: Հին-Նոր Երկիրը, որ այժմ ներկայացնում է համաշխարհային հաղորդակցութեան գլխաւոր կենտրոնը, Եւրոպական երկրների հետ դիպումատիական-քարեկամական յարաբերութեան մէջ է գտնուում: Պաղեստինը, որ երեք մայր ցամաքների մէջ ցամաքային և ծովային հաղորդակցութեան գլխաւոր հանգույցն է ներկայացնում, լցուել է գլխաւորապէս հրէաներով, որոնք հաւաքուել են երկրագնդիս գրեթէ բոլոր մասերից: Հրէաների վերաբերմամբ ոչ մի ճնշումն չէ գործադրուել «Հին-Նոր Երկիր» գաղթելու, դրանք բոլորն էլ կամաւոր կերպով են գաղթել Պաղեստին, Եւրոպայում մնացել է միայն մի չնչին փոքրամասնութիւն, որ այժմ այնտեղ տնտեսականապէս աւելի ազատ է գործում, որովհետեւ այդ մի չնչին կաթիլ է ներկայացնում Եւրոպական բնիկերի ուղիքանոսում: Պաղեստինը մեզ յայտնի կարճ ժամանակամիջոցում հսկայական կերպով զարգայել և առաջադիմել է, և սիրնիստներն այդ երեւոյթը միայն իրանց ընդունակութեանն են վերագրում, ինչպէս որ վէպի հերոս Դաւիթ Լիւովաքն է հաստատում՝ ասելով, որ



«միայն մենք հրէաներս կարող էինք այսպիսի բան գլուխ բերել, միայն մենք և ուրիշ ոչ ոք: Այո, միայն մենք հնաւորութիւն ունէինք այս նոր հասարակութիւնն և հաղորդակցութեան կենտրոնն ստեղծելու»: Վերոյիշեալ նոր հասարակութիւնը կամ ժողովուրդը Պաղեստինի սեպհականատէրն է, որի ժողովրդից ընտրուած նախագահը չէ կարելի ներկայ հասարակագիտութիւնների նախագահների, կամ ուրիշ երկրների թագաւորների ու կայսրների հետ համեմատել: Պաղեստինի հրէա հասարակութիւնը իրանից տէրութիւն չէ ներկայացնում, այլ քաղաքացիների մի ազատ դաշնակցութիւն, որի համար այլևս գոյութիւն չ'ունին ժամանակակից—modern քաղաքագէտների: «Քաղաքականութիւն» գաղափարը սիոնիստների համար այժմ մի տեսակ հայեցական խօսք է նշանակում: «Հին-Նոր Երկիր» ուսուպիական առաջադիմութեան մի ապացոյցն էլ այն է, որ այնտեղ գոյութիւն չ'ունի միլիտարիզմը, որովհետեւ «մենք բաւականանում ենք մեր երիտասարդներին ֆիզիկապէս էլ կրթելու: Այդ նպատակի համար մեզ բաւականութիւն են տալիս մեր մարմնամարզական բազմաթիւ ընկերութիւնները, ինչպէս որ դրանք երբեմն Շվէյցարիային էին բաւականութիւն տալիս, ասում է ուսուպիստ Հերցլի պատուէրով վէպի վերոյիշեալ հերոս Դ. Լիտվաքը: Բայց թէ ո՞վ պէտք է պաշտպանի «Հին-Նոր Երկիրը» թշնամի տէրութիւնների յարձակումներից (և թէ ապագայում այդպիսի բան լինի), դրա մասին վէպի գլխաւոր հերոս Լիտվաքը խոհեմութիւն է համարում լռել, որովհետեւ նա զբաղուած է նոր հաստատութեան միայն ուսուպիական երջանիկ դրութեան նկարագրութեամբ: Հեղինակ Հերցլը ուսուպիական յափշտակութիւնից դրդուած՝ կերպարանաւորուել է նոյն իսկ «Հին-Նոր Երկիր» երկրաբանական կազմութիւնն ու աշխարհագրական դիրքը: Յորդանանի երկիրը մի փառաւոր և հրաշալի վայր է դարձել: Նա ամբողջապէս զարգարուած է պալատներով, բազմատեսակ վիլլաներով ու ծառաստաններով, և վերանորոգուել է Սոդոմոնի պատմական հոշակաւոր տաճարը: Երկրների ճահիճները չորացել են, ներքին հաղորդակցութիւնը զարգացել է, Յորդանանը իր վտակներով նաւագնաց է դարձել, դաշտերը տալիս են առատութեամբ ամեն տեսակ հացահատիկներ, ծխախոտ, իսկ մի քանի գիւղեր արտահանում են ահագին քանակութեամբ գինի և ուրիշ տեսակ խմիչքներ: Մեռեալ ծովի աղից սիոնիստները ստանում են ահագին քանակութեամբ քիմիական դանազան տեսակ մարմիններ և տարրեր, օր. պրոմ, ֆոսֆոր ևայլն: Բացի դրանից՝ Պաղեստինում երևացել են նաև թային ահագին հորեր, զանազան մետաղներ, որոնք երկրի ազ-



գաղնակութեան տնտեսական զարգացման համար խոշոր ծառայութիւն են մատուցանում, որովհետեւ Պաղեստինի բնական հարստութիւնները հեշտութեամբ արտահանում են զանազան երկրներ: Չէ որ «Հին-Նոր Երկիրը» անդր-ցամաքային մեծ երկաթուղիների գլխաւոր հանգույցն է կազմում, իսկ Եաֆֆան առաջնակարգ մի նաւահանգիստ է դարձել, որտեղ կանգ են առնում ու խորիսխ ձգում երեք մայր ցամաքների հսկայական շոգենաւերը:

«Հին-Նոր Երկիր» սիրնիստ հասարակութեան տնտեսական կեանքն էլ բոլորովին նոր կազմակերպութիւն և կերպարանք է ստացել գոկտ. Թ. Հերցլի շնորհիւ: Տնտեսական մի այնպիսի նախանձելի կազմակերպութիւն, որը շատ նշանաւոր տնտեսագէտների ու հասարակագէտների ցանկացած իդէալն ու երկարամեայ գիտնական ուսումնասիրութիւնների գլխաւոր նիւթն է եղել, այսինքն ճիշտ այն կազմակերպութիւնը, ինչ որ մի ուրիշ յայտնի ուստոպիստ Հերցլեան իր «Ազատ երկիր» վերնագրով ուստոպիական նշանաւոր աշխատութեան մէջ է նկարագրել: Դա ոչ թէ Ֆրանսիացի յայտնի սոցիոլոգ և տնտեսագէտ Պրուդոնի սեպհականութեան գաղափարը սկզբունքով բացասող սիստեմն է, որ գլխաւորապէս առաջարկում էր տէրութեան հսկողութեան ենթարկուող մի այնպիսի հիմնարկութիւն, որ պէտք է լինի իւրաքանչիւր երկրի տնտեսական բոլոր արդիւնաբերութիւնների մի պահստ—բազար՝ ամենամեծ ծաւալով, որտեղ արդիւնաբերողները իրանց ապրանքները ամենաէժան գներով կը ծախեն սպառողների վրայ, այլ տնտեսագիտութեան մէջ այսպէս կոչուած ընկերակցական սիստեմն է, որ ներկայումս հետզհետէ, թէև դանդաղ կերպով մուտք է գործում գրեթէ բոլոր երկրներում, օր. Անգլիա, Գերմանիա, Բելգիա և այլն: Տնտեսական կազմակերպութեան վերոյիշեալ ընկերակցական կամ սպառողական սիստեմը զրկուած է կապիտալիստական հիմքից և հիմնուած է բացառապէս սպառողների ընկերութեան վրայ: Այդ կազմակերպութեան շնորհիւ իւրաքանչիւր սպառող միևնոյն ժամանակ և՛ արդիւնաբերող է, դառնում, և՛ հնարաւորութիւն է ստանում իր գոյութեան համար ամենաանհրաժեշտ ապրանքները ամենաէժան գներով առաջին ձեռքից ստանալու: Ուրիշ խօսքով՝ իւրաքանչիւր անհատ երեան է գալիս թէ իբրև արդիւնաբերող և թէ սպառող իր ապրանքների, որի շնորհիւ հնարաւորութիւն է ստանում այնքան արդիւնաբերելու, որքան սպառման կարիք կայ, առանց տնտեսական կրիզիսների, որոնց գլխաւոր հետեանքը լինում է արդիւնաբերող-



ների կործանումն և բանուորների աշխատանքազուրկ, հացազուրկ լինելը:

Ահա այդօրինակ նախանձելի հիմքի վրայ է դնում դոկտ. Հերցլը «Հին-Նոր Երկրի» տնտեսական կեանքի կազմակերպութիւնը, որին կարող է նախանձել տնտեսական բացասական դրութեան ենթարկուած մարդկութեան ամենամեծ տոկոսը: Պաղեստինի՝ մշակելու համար նպատակայարմար բոլոր հողերը սինիզմի պարադոլինները մեծ գներով ձեռք են բերել մահմեդական հողատէրերից և յանձնել են նոր հասարակութեան երկրագործական ընկերութիւններին, որոնք հրաշալի յաջողութեամբ մշակում և ահագին օգուտներ են ստանում: Բայց թէ «Հին-Նոր Երկրի» հրէա բնակիչները ինչպէս կարողացան մօտ 20 տարուայ ընթացքում սիրով կապուել հողի հետ և հաշտուել նրա մշակման հետ, դրա մասին Հերցլը աւելի խոհեմութիւն է համարում լռել, որովհետեւ այդ հանգամանքը չափազանց նուրբ է: Հաւանորէն նա էլ չէ հաւատում այն բանին, որ իրանց պատմական ամբողջ գոյութեան ընթացքում ճարպիկ վաճառականի համբաւ ստացած հրէաները միանգամից հողատէրերկրագործներ դառնան: Բացի դրանից՝ Պաղեստինը դեռ ուրիշ տեսակէտներից էլ հեղինակի շնորհիւ դարձել է մի դրախտ: Նրա նոր և գեղեցիկ քաղաքները աչքի են ընկնում իրանց տեխնիկական կատարելագործութիւններով: Բայց որ ամենագլխաւորն է, Միջերկրական ծովը մի մեծ ջրանցքով միացրուած է Մեռեալ ծովի հետ և այդ երկու ծովերի ջրի տարբեր մակերևոյթը 50,000 ձիւ ոյժ ունեցող ջրի ոյժ կամ էներգիա է արտայայտում, որ իր կողմից պատճառ է դառնում խոշոր արդիւնաբերութեան (Grossindustrie) ծաղկման և առաջադիմութեան, նամանաւանդ Մեռեալ ծովի ափերի մօտ գտնուող քաղաքներում: Հերցլը այդ խոշոր արդիւնաբերութիւնը հասկանում է եւրոպական, աւելի շուտ ամերիկական մտքով: Հողագործութիւն, արհեստներ և լուսաւորութիւն, որոնք իրանց գոյութիւնը պահպանելու համար էլեկտրական ոյժ են պահանջում, դրանք բոլորն էլ բաւականանում են վերոյիշեալ անսպառ աղբիւրից: Էլեկտրականութիւնը, որ մինչև այժմ էլ եւրոպական շատ երկրների գիւղատնտեսութեան մէջ դեռ ևս մուտք չէ գործել, Հրէաստանում արդէն իրականութիւն է ներկայացնում: Մեծ և խոշոր արդիւնաբերութեան հետ միաժամանակ «Հին-Նոր Երկրում» իր գոյութիւնը անկախ կերպով պահպանում է տնային մանր տնտեսութիւնը.—այդ արդիւնաբերութիւնը (Hausindustrie) օր. դոկտ. Հերցլի իր վէպում ի միջի այլոց նկարագրում է մի գիւղում, որի բնակիչները բաղ-



կայած են բացառապէս մանր կօշկակարներէր: Դրանք բացի իրանց արհեստից՝ պարտաւում են և հողագործութեամբ, վերջինս՝ հնարկէ՝ էլեկտրական ոյժի օգնութեամբ:

Մտաւոր կուլտուրան և կրթական գործն էլ նախանձելի դրութեան մէջ են գտնուում «Հին-Նոր Երկրում»: Այնտեղ ցանկալի կերպով ծաղկել են գիտութիւնները, գեղարուեստն ու մամուլը: Վերջին մտաւոր ֆակտորիս նոյն իսկ ամենակատարելագործուած ձևն է իրականացել Պաղեստինում: Այսպէս կոչուած խօսող լրագիրների բովանդակութիւնը հեռախօսների միջոցով բաժանորդներին է հաղորդուում: Հին-Նոր մայրաքաղաք Երուսաղէմը մտաւոր և մարդասիրական մի կենտրոն է, որտեղ à la Paris հիմնուել է և գիտութիւնների մի ճեմարան իր 40 անմահներով: Ինչ վերաբերում է կրթական բարձրագոյն, միջնակարգ և ժողովրդական հիմնարկութիւններին, դրանք աւելի քան բաւականութիւն են տալիս Պաղեստանի նոր հասարակութեան: Որովհետեւ Պաղեստինում սիրնիսանների շնորհիւ գոյութիւն է՝ ունի եւրոպական մտքով միլիտարիզմը, դրա համար այն խոշոր գումարը, որ պէտք է ծախսէին նրա պահպանութեան համար, այժմ այդ գումարը գործադրում են կուլտուրական մի շարք խնդիրներ իրականացնելու համար, այն է՝ կառուցանում են զանազան տիպերի ուսումնարաններ՝ մանկավարժական ամենավերջին բեֆորմներով: Ամենուրեք թագաւորում է քաղաքական և անհատական ազատութիւնը, այլ ևս առաջուայ նման գոյութիւն է՝ ունեն զանազան դասակարգերի միմիանց վերաբերմամբ եղած տնտեսական ծայրայեղութիւնները:

Թէ ինչպէս կարողացան սիրնիստները Պաղեստինը ձեռք բերել տաճկաց կառավարութիւնից և նրա սեպհականատէրը դառնալ, դրա մասին դուկտ. Հերցլը մանրամասն տեղեկութիւն է տալիս իր վէպում: Չը նայելով որ սիրնիստները տաճկաց կառավարութիւնից վերջնականապէս գնել են Պաղեստինը, բայց այնուամենայնիւ նա չարունակում է դեռ ևս մնալ «հիւանդ մարդու» անուանական գերիշխանութեան տակ: Նրանք Պաղեստինը գնելուց անմիջապէս յետոյ սուլթանին կանխիկ վճարել են երկու միլիոն ֆունտ ստերլինգ, բացի դրանից միջազգային իրաւունքի երաշխաւորութեամբ պարտաւորուել են ամեն տարի իրանց մնացած պարտքից 50,000 ֆ. ստերլինգ տալու և վերջապէս իրանց զուտ արդիւնքի մի քառորդ մասը վերոյիշեալ կառավարութեան վճարելու: Այդ բոլոր փողերը սիրնիստները ստանում են Լոնդոնում 10 միլիոն ֆունտ ստերլինգ հիմնական դրամագլխով հիմնուած մի բանկից, որի բաժնետէր բոլոր



բանկիրները հոգով ու սրտով նուիրուած են սիոնիստական շարժման և կազմակերպութեան: Բացի դրանից մի շարք ուրիշ կապիտալիստ հրէաներ կամաւոր կերպով ահագին գումարներ են նուիրում հրէական աղքատ ընտանիքների ճանապարհածախսի համար, որոնք աշխարհիս զանազան կողմերից գաղթում ու հաստատւում են «Հին-Նոր Երկրում»: Այդօրինակ աղքատ ընտանիքների թիւը՝ դուրս. Հերցլի ասելով՝ է մօտ 100,000, իւրաքանչիւրը միջին թւով հինգ հոգուց բաղկացած լինելով, որոնց ճանապարհածախսի համար գործադրուել է ուսական փողով մօտ 600 միլլիոն ռուբլի:

Լ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ